

OKRUTNY (1177) ai

okrutny (1173), **okrotny** (4); okrotny *TarDuch*; okrutny : okrotny *OpecŻyw* (10:1), *OpecŻywSandR* (1:1), *RejPos* (193:1).

o jasne; w okrotny *oba* o jasne.

comp i *sup* (40+14) -okrutniejszy (54); -ejszy (12), -(e)jszy (42). *sup* *ną-* (12), *nąj-* *GórnDworz* (2); ~ *ną-* (9), *na-* *SkarŻyw* (2), *n(a)-* (1).

sg m N okrutny, okrutniejszy, *nąokrutniejszy* (226). \diamond *G* okrutného, okrutniejszego (65); -ého (5), -ego (1) *MurzHist*, -(e)go (59). \diamond *D* okrutn(e)mu (22). \diamond *A* okrutného, okrutniejszego, *nąokrutniejszego* (34), okrutny (37); -ého (1), -(e)go (33). \diamond *G a. A* okrutn(e)go (2). \diamond *I* okrutnym, okrutniejszym (38), okrutnem (3); -em *RejPs*, *GliczKsiąż*; -ym : -em *MurzHist* (1:1); ~ -em (1), -(e)m (2). \diamond *L* okrutnym (12). \diamond *V* okrutny, okrutniejszy (5). \diamond *f N* okrutną, okrutniejszą, *nąokrutniejszą* (76), okrutna (2), okrutn(a) (5); ~ (*attrib*) -ą (64), -a (2); -ą : -a *MurzHist* (4:1), *Mącz* (15:1); ~ *praed* -ą (12). \diamond *G* okrutnej, okrutniejszej, *nąokrutniejszej* (38), okrutné *OpecŻyw* (11), okrutnyj *MurzHist* (2), okrutny (1) *CzahTr*; -ej (5), -(e)j (33). \diamond *D* okrutnej (1). \diamond *A* okrutną, *nąokrutniejszą* (96) [*w tym*: -a (2)]. \diamond *I* okrutną, okrutniejszą, *nąokrutniejszą* (36) [*w tym*: -ąm (1), -am (1)]. \diamond *L* okrutnej (22); -ej (5), -(e)j (17). \diamond *V* okrutną (2). \diamond *n N* okrutné, okrutniejszé, *nąokrutniejszé* (52); -é (7), -e (1), -(e) (44); -é : -e *OpecŻywSandR* (1:1). \diamond *G* okrutného, okrutniejszego, *nąokrutniejszego* (34); -ého (6) *ZawJeft*, *GórnTroas* (4), *GosłCast*, -ego *MurzHist* (3), -(e)go (25). \diamond *D* okrutn(e)mu (2). \diamond *A* okrutné, okrutniejszé, *nąokrutniejszé* (42); -é (7), -e (1), -(e) (34); -é : -e *MurzHist* (3:1). \diamond *I* okrutnym (9), okrutn(e)m (1); -ym : -(e)m *LubPs* (3:1). \diamond *L* okrutnym (19), okrutnem (3); -em *RejPs*, *MurzHist*; -ym : -em *MiechGlab* (1:1); ~ -em (1), -(e)m (2). \diamond *pl N m pers* okrutni, okrutniejszy, *nąokrutniejszy* (47). *m an* okrutni, okrutniejszy, *nąokrutniejszy* (10) [*w tym*: *cum Npl sb*: *lwi* (Iwowie) (5), *niedźwiadkowie*, *psi* (3), *smocy*]. *subst* okrutne (31); -é (1), -(e) (30). \diamond *G* okrutnych (60). \diamond *D* okrutnym (9). \diamond *A m pers* okrutné, okrutniejszé (17); -é (2), -(e) (15). *subst* okrutné, okrutniejszé (557); -é (11), -(e) (46). \diamond *I m* okrutnémi (17), okrutnymi, okrutniejszymi (6); -émi *TarDuch*, *RejAp*, *RejPos* (6), *RejZwierc*, *ModrzBaz*, *KochPs*, *OrzJan*, *SiebRozmyśl*, *SkarKaz*; -ymi *BierRaj*, *OpecŻyw*, *ReszPrz*, *VotSzl*; -émi : -ymi *LubPs* (1:1), *BielKron* (2:1); ~ -émi (3), -(e)mi (14). *f* okrutn(e)mi (9), okrutnymi (1) *SkarŻyw*. *n* okrutnémi (3); -émi (1), -(e)mi (2). \diamond *L* okrutnych (10). \diamond *V m pers* okrutni, okrutniejszy (2).

Składnia comp: okrutniejszy niż(li) *kto*, *co* (10), *nad kogo*, *nad co* (8), *kogo*, *czego* (3), *miedzy kim* (1), *jako co* (1); *wż(lz) kto*, *co BierEz*, *MurzNT*, *GórnDworz*, *BielSpr*, *NiemObr*, *GosłCast*; *nad kogo*, *nad co* *OpecŻyw*, *BudBib*, *BiałKaz*, *CzechEp*, *GórnTroas* (2), *PaxLiz*; *kogo*, *czego* *KochEpitCath*, *ArtKanc*; *niż(li) kto*, *co* : *nod kogo*, *nad co* : *kogo*, *czego* : *miedzy kim* : *jako co* *BielKron* (2:1), *Mącz* (1:1:1:1), *RejPos* (1:-:-:1).

Składnia sup: *naokrutniejszy ze wszech* *BielKron*, *miedzy czym* *GórnRozm*, *nade wszystko* *LatHar*.

Sł stp, *Cn* *notuje*, *Linde* XVI – XVIII w.

1. *Skłonny do zadawania cierpień*, *bezlitosny*; *crudelis* *Miech*, *HistAl*, *Vulg*, *PolAnt*, *Mącz*, *Modrz*, *Cn*; *saevus* *BartBydg*, *Mącz*, *Vulg*, *Cn*; *ferox* *Miech*, *HistAl*, *Mącz*, *Cn*; *atrox*, *immanis* *Mącz*, *Modrz*, *Cn*; *tyrannicus* *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *immitis* *Vulg*, *Cn*; *crudus*, *ferus*, *sanguinarius*, *taeter* *Mącz*, *Cn*; *efferus*

Calep, Cn; fortis PolAnt; rigidus Mącz; dyscolus Modrz; cruciabilis, foedus, importunus, impotens, indignus, infandus, nefans, tristis, truculentus, trux Cn (473) : OpecŻyw 88v, 101, 103v; okruthny tho yełth lyn vydzącz yzby matka yego myala wpałczcz włkodą yey nyeprzyaczyela tego by dopułczczyl PatKaz I 5; BartBydg 143; BielŻyw 5; ktorego [Hilderyka] iego fin Gilimer zabiwłzy pięć lat ponim w panłtwie będąc thak był okruthny, iż theż rodziczom włafnym nieprzepułcił. MiechGlab 49, 36 [2 r.], 44, 76; RejPs 212v; HistAl E4v; MurzHist N; Drudzy [ojcowie] záfię łą tak okrutni/ iż gdi co lyn záwini co iednobi mieli wręku bądźmiecz [!] bądź kiyec/ bądź buławę/ tedi tym zápamyętawłfy He karzą GliczKsiąż G3v; LubPs A4, D4v, H4v marg, M, O2v marg (10); KrowObr 34; RejWiz 69v, 86v; Leop Is 19/4; KSiądz kazał w wielki piątek/ iáko zli żydowie/ Męczyli páná Bogá/ okrutni łotrowie. RejFig Bb5v; BibRadz I 7a marg, Is 19/4, I 381b marg, Ez 30/11, II 141a marg; że Hiftorykowie łácinfcy tak pířą/ iż przodkowie nářzy byli tak okrutni ludzie/ że oni pokoiá nieználi/ y zá złą rzecz pokoy być łobie poczytáli OrzRozm K4; Abowiem oládził około łiebie łtraż okrutnych ludzi/ ktorzy gdy kto krolá bliřko łtał łcięli takiego BielKron 103v; iż thák żadnego/ nie tylko człowieká ale y źwierzęciá/ nie mářz ná łwiece okrutnego/ ktorzy łwoię krew [tj. swoich synów] zářł/ iákoř ty wdzyłáł BielKron 105v; INnocencyus łiodny [...] łtáry/ dołwiádfzony/ ále okrutny/ ábowiem gdy go Rzymiáne vpomináli áby odłzczepieńłtwo s kořciółow wygářł/ on poimawłzy niektore Rzymiány/ iedny z gory zmiotał/ drugie do łwego łynowcá Ludwigá krolá Apulieńłkiego ná łtrálenie łłał BielKron 187v; ář przyłřło ná tego Máchometá ze włřzech naokrutnieyřzego/ ktorzy brátá włafnego wdawłł/ kfiáżętá pobił Bofeńłkie/ drugie w więźzieniu pomorzył/ drugie ołpeił BielKron 253v, 23, 40v, 54, 81, 84 (44); Ferocissime gentes, Okrutny áłbo łmiály lud który łie ochotnie pobię [!] á nie rad włtápi. Mącz 124d; Ne saevi tantopere, Nie kátuy/ nie bądź tak bárzo okrutnym. Mącz 440d, 2b, 120d, 212b, 243a, 246a (13); RejAp 129v; GórnDworz Aa5; HistRzym 87v, 105; ktore [dziatki] wnet po národzeniu Páńłkim on okrutny Herod [...] dał pomordowác RejPos 25, 7v, 27, 60v, 103, 104v (15); KwiatOpis C4, C4v; Rozgniewał łie ná iednego on okrutny pan/ ktorego zwano Damon/ y ołádziwłzy go ná gárdłó kazał go do wieže włádzić. RejZwierc 92v, 264v, 265v; WujJud 240v; BudBib I 169c marg, Ier 6/23; BiałKaz G3v, 13; PaprPan D4, L; A łą niektorzi Pánowie tak okrutni/ że nieináczey vżywáią kmieci łwych/ iedno iáko byđłá. ModrzBaz 46v, 108 marg, 127; SkarJedn 401; Calag 578b; KochPs 7, 22, 190; Spráwili zli łłudzy wolá okrutnego Pana. bo łkoro wéřzi: łiekierę w mozgu iego wtopili y život mu ođiełi SkarŻyw 368, 63, 187, 251, 487; StryjKron 71 [2 r.], 462; CzechEp 351; NiemObr 155, 158; KochPhaen 6; ReszPrz 53; BielSen 13, 15; KochPam 87; Nie chwali nikt okrućieńłtwá/ chyba kto łam okrutny ieřt. GórnRozm D2, D3; ZawJeft 18; Calep 350b, 1097a; GrochKal 23; GórnTroas 41, 71; LatHar 641; WujNT Matth 8/28; JanNKar Cv; SiebRozmyśl D, H2; PowodPr 8; SkarKaz 422a; VotSzl A4v; Kto teř ieřt okrutny/ á dołrych vczynkow miłóřiernych nie czyni/ do tego mądrořć Boża nie idźie. SkarKazSej 66Ib; ieden łáfkáwłzy hetman łtaczáiąc bitwę z łářiády/ do łwego żołnierłtwá mowłł: Szánuyćie bráćiey: á drugi okrutnieyřzy: w twarzy tráfiác im kazał SkarKazSej 673b; KlónWor 75; PudłDydo B5; SzarzRyt C, C3.

okrutny komu (4): O Teofile iákoř mi był okrutny gdyř mię miał zábić HistRzym 20v; ModrzBaz 47v; Ciężek był połtronnym/ á łwoim okrutny SkarŻyw 164; GrabowSet C4v.

okrutny przeciw komu (2): Teter in aliquem Okrutny przećiw komu. Mącz 453a; CzechEp 264.

okrutny na kogo [w tym: *sam na się* (1)] (9): Mlleclflaw łtary [...] okrutny/ frogi y drapieźny był ná poddáne łwoie/ thák iż dla iedney Sárny álbo Lániey zámordował dziefięc głow ludzkich. *BielKron* 355v, 154; czemuś ná mię łmutnego Oycá ták okrutna być chciała? *SkarŻyw* 69, 14, 164, 285, 328, 440; kto okrutny ná bliźniego/ y nie czyni miłóšierdzia nád nim/ zászlepnieie w rozumie łwoim *SkarKazSej* 662a.

okrutny na co (1): Nákoniec to fię przydáie/ iż náture heretyckie będąc frogie/ y ná krwie ludzkiej rozłanie okrutne y łkwápliwie/ towarzysztwo ludzkie rozrywáią *SkarKazSej* 687b.

okrutny nad kim [w tym: (*sam*) *nad sobą* (2)] (5): zálówał fie przed nimi ná fię iż thák nieštały był w wierze Krześciániłkiey/ prołząc áby nań kaźń conawiętšzą wydali. A oni go s tego hánowáli/ przypomináiąc Piotrá s. áby nád łobą nie był okrutny *BielKron* 154v; ázckolwiek [!] był chytry Przemylław y okrutny nád żeńłkim narodem *BielKron* 319v, 64, 443v; *Mącz* 397a; *RejPos* 106v.

W połączeniu z imieniem [w tym: *imię + okrutny* (25), *okrutny + imię* (14)] (39): *BielŻyw* 56; Okrutnemu Zizarze frogą ránę zádála *LubPs* hhv; NEro okrutny fyn Domicyulá Enobárbá á mátki Agrypiny/ zołtał Celárzem w Rzymie przez przyczynę Klaudyulá *BielKron* 144v; [*Cesarz Konstantyn Wielki*] Miał trzech łynow z żoną Faułtyną corką Herkulešá okrutnego *BielKron* 156; [*ze spisu rzeczy:*] Cábizes okrutny. 114. [...] Całander okrutny. 127. *BielKron* Kkk3, 92v, 103 [3r.], 114 *marg*, 115v, 117v (21); *RejPos* 185, 200; *CzechRozm* 255v; *PapPan* O2, [Gg]4, Hh2; Zá cžáfu Papietwá iego/ on okrutny Attilás kroi Hunnow [...] do Włoch fię przepráwował *SkarŻyw* 317, 187, 188; *StryjKron* 335 [2 r.]; *CzechEp* 337; *LatHar* 518.

W połączeniach szeregowych (31): Zęby miáłšze á łzyrokie cžłowieka grubey karmiey vkazuią, ktory bywa waleczny, kłamlivy obłudny/ okrutny/ moczny ale głupi. *GlabGad* 02v, N8, N8v, 05; iż będą ludźye nyełpokoyni/ potwarce/ nyepowłcyagliwi/ okrutni/ nyeludzcy/ zdrádlivi/ krnąbrni/ nádęci/ łlepi/ á wyęcey miłuyący rołkólšy niż Bogá *KromRozm I* B3v; *KromRozm II* o3v; *GliczKsiąž* G2v; *LubPs* C2v *marg*; *KrowObr* 177; *Leop* 1.Reg 25/3; *BibRadz* 2.Tim 3/3, II 138b *marg*; Ten [*cesarz Konstantynus*] iákož fie z młodu okazał plugáwym/ tákže y ná łtarość łmrodem był/ bowiem był bałwochwálcá/ cžárownik/ łakomy/ łryiowny/ okrutny/ ták iż wiele łwiętych ludzi pobił. *BielKron* 168, 153v, 154, 163v, 166, 167, 347, 355v; *KwiatKsiąž* Gv; *Mącz* 19b, 367b; *RejAp* 170; MOłkwá/ ieft Lud w obyczáiu innemu Narodu roźny y przeciwny/ bo łą chłopi hárdži/ chełpliwi prošci/ okrutni/ nie łmieli/ ná walkę nikkzemni/ y nie łpráwni *BielSpr* 66; Załz niebacžycie/ iákie drapieźne/ okrutne/ potężne/ y nie łpokoynne nieprzyačioły/ przez ten cžás włzyłtek/ rządu Pána náłzego niebołžczyká. Miála náłzá Polłká *BialKaz* H3; *CzechRozm* 114, 115; *StryjKron* 482; *CzechEp* 368; *JanNkar* Cv.

W przeciwstawieniach: »(mierny i) pokorny (a łitošciwy) (3), dobrotliwy ... okrutny« (4): [*Tullius*] dał ie [*dwie córki*] w małżeńštvo dwiemá łynom álbo wnucžkom Tárquiniufowym/ s ktorych tákież ieden był mierny y pokorny/ drugi okrutny. Aby iedno drugiego złošć miárkowało/ dał pokorną okrutnemu á pyłžnemu Tárquiniufowi/ á okrutną Tullią Aruntowi pokornemu á łitošciwemu. *BielKron* 103; *GrabowSet* C4v.

W porównaniach (7): *BibRadz Thren* 4/3; Y łmokowie podawáli pieršci/ karmili łzczenięta łwe/ corká (łepak) ludu mego okrutna/ iáko łtrušowie w pułžczy. *BudBib Thren* 4/3; [*Watablus* był]

Krolá onego nád Neroná przeciw wiernym okrutnieyŝzego/ Fráncuŝkiego [...] Profellór *CzechEp* 264; Okrutnieyŝzaŝ niŝ morze y z iego dŝiwámi. [...] Siebie y páná ŝwego/ dŝiateczki á málé Chceŝz podác w rŝady/ przykréy mácochy/ zuchwálé? *GosłCast* 28. Cf »niŝli lew okrutnieyŝzy«.

W charakterystycznych połączeniach: okrutny(-a, -e, -i) antychryŝt (2), bałwochwalca, cesarz (7), chłop corka (2), czarownica, czart (6), dzicz, dziecię (2), dziewczka, krol(owa) (9), ksiąŝę (3), lichwiarz, ludzie (człowiek, lud) (36), lotr, matka, mŝż, moczcz (3), młodzienciec (młodŝ) (2), narod (6), nieprzyjaciel (2), niewiasta, ociec, poganin (połpoganin, pohaniec) (7), rodzicy (2), rycerz, sędzia, starosta, syn, wojsko, ŝona (2), ŝwierze; okrutny synowi; okrutny przeciw wiernym; okrutny na bliŝniego, na krzeŝcijany (2), na ojca (2), na poddane, na ŝlugi boŝe; okrutny nad dziećmi, nad ludem, syny.

Zwrot: »okrutnym się stawić« = *crudelis se praeberere* *Modrz* (2): A bywa to półpolicie/ iŝ ŝię nie męŝnem ŝercem o wielkie rzeczy kuŝá cí/ ktorzi ŝię pyŝznemi á okrutnemi ludŝiam podłego ŝtanu ŝtáwiá. *ModrzBaz* 47v; *GrabowSet* C4v.

Wyraŝenia: »okrutny (jest) kat« [szyk 9:4] (13): *Opecŝyw* [127]v; *TarDuch* C5v; *Rejŝóz* F8; *MurzHist* Nv; Sam przy tym okrutny Káth á ieden álbo dwá opili Ceklárze bywaiá: s kthorych potym wyznánia człowiek bywa ná ŝmierć ŝkazan. *GroicPorz* hhv; *LatHar* 292, 338; zdŝiwił ŝie Piłat onému okrućienŝtwu które nád tobá czynili oni okrutni kátowie *SiebRozmyŝl* D, C3v, H2, H2v [2r.], H3.

»niŝli lew, nade lwa okrutnieyŝzy; jako lew okrutny« [szyk 2:1] (1:1;1): *BierEz* Hv; Tam natychmiáŝt onij kátowie iako lwowie okrutni/ przyŝtápiwiłŝy na nie ŝie rzucili/ iednij matuchnę boŝá/ pannę czyŝtá/ pięŝciami bili/ ij od ŝyna iéy milégo iá odepchnęli/ ij gwałtem oderwali. *Opecŝyw* 137, 92.

»okrutny morderca (a. morderz)« [szyk 1:1] (2): iáko on [*Daniel*] opiŝuiác Krolá Antyochá Epipháneŝá/ onego frogiego y okrutnego morderzá ludu Izráelŝkiego/ [...] opiŝał teŝ záráz w iego ofobie y Antychriŝtá. *CzechEp* 365; *LatHar* +3.

»okrutny nieprzyjaciel, sprzeciwnik« = *hostis immanis a. saevus* *Mącz*; *crudelis hostis* *Modrz* [szyk 16:4] (19:1): *RejPs* 44; *MurzHist* H4v; *GliczKsiąŝ* K8; Bo oni ŝiedzác nád porŝádkiem koŝciołá Boŝego/ ŝá okrutnymi nieprzyjacióły iego/ thłumiác/ niŝczŝác/ á pŝuiác w niem prawdziwą náukę Páńŝká *LubPs* A4, L4v; *BibRadz Ps* 82 arg; *Mącz* 159b, 364a; Pátrzcie w.m. iáko tho okrutnym nieprzyjacielem ieŝt pan Boiánowŝki białymgłowam/ gdyŝ y to w nich gáni/ co ieŝt chwały wielkiey godno. *Górndworz* Aa2; gdyŝ [*miasto Konstantynopolim*] przyŝzło [...] pod moc pogáńŝká/ á pod moc okrutnego ŝprzeciwniká imieniá ŝwiętego Páńŝkiego. *RejPos* 300v; *KuczbKat* 315; *BiałKaz* H3, H3v; *ModrzBaz* 109v; *KochPs* 85; *CzechEp* 368; *ArtKanc* F4v, I15v; *GrochKal* 9; [*Piotr Kmita*] ná wielkich woynách z okrutnemi nieprzyjacióły był ŝołniérzem Máximilianá Cefárzá Hetmáná wielkiego *OrzJan* 66.

»okrutny pomŝciiciel« (1): A ktorzy wzgárdŝá ŝłowá ty ktore on [*prorok*] będzie mowił w imię moie/ ia będe okrutny pomŝciiciel tego. *RejPos* 63v.

»okrutne (jest) przyrodzenie« (4): *Rejŝóz* B2; *Plenus sanguinis*, Okrutnego przyrodzenia/ Morderz/ Męŝoboycá. *Mącz* 304c; Iuŝby ŝie było nigdy nie náłázło áni obráto ŝadne ŝroŝŝe a okrutnieyŝze ŝwirzę/ iáko ieŝt frogie á okrutne przyrodzenie tego náŝzego nędznego narodu ludzkiego. *RejPos* 247, 106v.

»okrutny ku rozlewaniu krwi« (1): Od tego cząfu Totyllás nie był ták okrutny ku rozlewaniu krwi ludzkiej. *BielKron* 163.

»okrutny tyran« [szyk 2:2] (4): *Leop* *B2; ták też Krol/ gdy fye nád Káplaná przekláda/ okrutnym Tyrannem bywa *OrzRozm* E3v; *KochPs* 17; *CzechEp* 366.

»okrutny złośnik« [szyk 1:1] (2): Iż okrutny złośnik nie kocha fie, iedno wzdrádye w fálfzu w nieśpráwiedliwóści. *LubPs* N5 marg; *CzechRozm* 114.

Zestawienie: n-pers »Bolesław Okrutny« (2): Cefarz mu [*Brzetysławowi*] dárował herb Orlicę czárná/ á koćiel od thego cząfu ftráćili/ kthory zá herb nofiły Kfiążęthá Czelkie od Bolesfláwá okrutnego. *BielKron* 324, 174v marg.

Szeregi: »okrutny i(a) drapieźny« (2): Zaśz nowiná bylá [...] Tátárom okrutnym y drapieźnym nieprzyaciélom/ po wfzyftkiey polfzcze woiovác y fłkodźić? *BiałKaz* H3v; *ModrzBaz* 34v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»gruby [= barbarzyński] a okrutny« (3): [*Król Gieza*] ftráwał fie o to iákoby mógł lud fwoy gruby á okrutny ktemu przywieść/ kościołow nábudowawfzy/ áby fie pokrzcili. *BielKron* 299v, 276, 300.

»nieludzki, (i) okrutny« [szyk 3:1] (4): Humanitatem extirpare ex animo, Nieludzkiem okrutnym kogo vczinić. *Mącz* 417a, 24b, 157b; Ták byli okrutni ná flugi Boże y nieludzcy. *SkarŻyw* 328. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»okrutny i nielutościwy« (1): mężowie okrutni a nielutościwi/ ij czemu takowé okrucieństwo nad vmarly^m ciałem działácie? *OpecŻyw* 153v.

»okrutny i (a) niemiłosierny« [szyk 2:1] (3): *RejPos* 106v; *SkarŻyw* 100; Nie moie to dzieći/ ták okrutne y niemiłosierne. To moie/ ktore nád nędzą ludzká boleią *SkarKaz* 278b. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»okrutny a (i) nieumowny« (2): Ten Vrban dał piáci Kárdynałów vtopić [...]. Był człowiek okrutny y nieumowny *BielKron* 187, 451.

»okrutny i nieuproszony« (1): vpadwfzy mu v nog/ próšili o záchowanie zdrowia fwego. Collátinus za nimi przyczynę czynić począł [...]. Czego gdy vprošić nie mógł/ rzekł tymi flowy: Ponieważes iefł ták okrutnym y nieuproszonym/ ia ie wolnymi czynię mocą tą ktorą mam s tobą równą. *Phil* E2.

»srogi, (a, i) okrutny« = *ferus et immanis* *Mącz*, *Modrz*; *saevus et atrox* *Modrz* [szyk 11:3] (14): Ten przykłąd okázuię tho/ że nigdi nye należy oycowi nád fyny á dziećmi fwemi okrutnem á frogiem być *GliczKsiąż* G2; *LubPs* 13; *BibRadz Ps* 82 arg; *BielKron* 103; *Mącz* 69c, 159b; *RejAp* 57v; *RejPos* 247, 344v; *BudBib 2.Mach* 4/25; *CzechRozm* 114; *ModrzBaz* 101v, 112v; *CzechEp* 365. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 7 r.*]

»okrutny, (a) straszliwy« = *ferox et horrendus* *Miech* [szyk 1:1] (2): *MiechGlab* 36; Gottowie w then czás w Węgierfkiey ziemi/ bacząc lud ftráfzliwy/okrutny/ wielki/ żywothá ni zač nie wáżąc/ wćiekli z Węgier przed nimi. *BielKron* 297v.

»twardy a okrutny« (1): dáli mu [*Wracisławow*] zá małżonkę Dráhomirę niewiáfłę twárdą á okrutną *BielKron* 322v.

»tyrański a okrutny« (2): *SkarŻyw* 165; *CzechEp* 164 cf *W przen cf* »okrutne serce«.

»okrutny a zapalczywy« (1): KOłoman [...] ftolec krolewki przyjął/ áczkolwiek po temu nie miał vrody/ [...] bo był okrutny á zapalczywy. *BielKron* 301v.

»zapamiętały a okrutny« (1): Nye ták yáko czynią nyektorzy zápamyętáli a okrutni rodzicowye/ kthorzy nye boyą fie płodu zágubić á zátraćić *GliczKsiąż* C8. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»zły (a. złościwy), (a, abo, i) okrutny« [szyk 8:2] (10): *LubPs* A3v, Z3v; *Mącz* 11a; Iezabel to była zá czáfow fwych w żydoftwie złościwa á okrutna krolowa [...]. Tá to Iezabel przelládowála Heliafzá zacnego Proroká/ ftoiąc mu o gárdło. *RejAp* 30, 170; *RejPos* 54, 344 [2r.]; Tá k fię zda/ iákoby nam odeymowali moc wywiedowác fię ábo dopytywác wyftępkow ołob ná vrzędziech będących/ gdy nam każą/ ábychmy y złego ábo okrutne⁸⁰ przełożonego [*dyscolo praefecto*] posłufzni byli *ModrzBaz* 49v; *SiebRozmyśl* H2. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 6 r.*]

W przen (98) : *RejZwierz* 46 marg; kthorzy w ftáteczności wiary swoiey przebili fie [...] przez thy okrutne huffy/ á przez ty frogie niebefpieczeńftwá fwiátá thego *RejPos* 263v.

a) *Z przenośnym określeniem złego człowieka [w tym: jako zwierzę (15)] (20)* : *WróbŻółt* 73/19, 79/14, cc2v; Niechać kazdy obaczy iaki powod dali ku zabyciu tym krwawym ftatutem okrutni/ zabiache/ á vftawcze tego ftatutu *SeklKat* 14,14; Okrutni pfi frodze myę zewfśład ogárnęli *LubPs* F2, F, M2; Błogofławione otzy/ ktore widzą [...]:/ PAPIEZA Rzymfkiego/ y zewfzyftką Ordą iego/ to drzewo bes owocu/ tego Wieprzá dzikie⁸⁰/ Płá niemego/ Wilká/ Niedzwiedziá/ y Smoku okrutnego *KrowObr* 242; *RejAp* 57v; ná czo wizytko/ oflepionego miłofciá człowieká/ then okrutny zwirz białogłowá przywiedzie *GórnDworz* Dd4; A vbodzy kmiotkowie/ ktorzi cáły dzień prácuiąc vpalenie słoneczne ćierpieli/ z rąk onych okrutnych á drapieżnych Hárpuy wfzytkiego pátrzyć muřą. *ModrzBaz* 34v; Okrutnego lwá fczęnię zá tobą bieży *KochOdpr* D2; Miefzkam/ nie miedzy ludźmi/ ále lwy frogiemi/ Miedzy źwiérzety miefzkam okrutnemi. *KochPs* 83, 66; *ReszPrz* 5; *BielSen* 6;; *ArtKanc* I16v; Cóżeście w ták okrutnéy beftiiéy [tj. w *Turkach*] vyźrzeli? *OrzJan* 17; rzekli ku łobie oni frodzy wilcy/ Krwie náłzey Krześcijánfkiey okrutni opilcy. *CzahTr* Ev.

W charakterystycznych połączeniach: okrutna(-e, -y) bestyja (3), harpija, krwie opilca, lew, najezdnik, pies (2), smok (4), wieprz, zabijacz (2), zwi(e)rz(e) (4).

b) *Z przenośnym określeniem szatana [w tym: jako zwierzę (18)] (48)* : Iż káždy wierny burdę/ ma z okrutnym Smokiem/ Ktory ná miłą duřę/ pátrzy krzywym okiem. *RejZwierz* 113; *RejAp* 101 v, 103; iż ten niewinny Dawid Pan á zbawiciel náłz miał przyść á porázić onego okrutnego á zbroynego Goliafzá czártá fprzećwniká náłzego *RejPos* 2v; Iż ná ten czás miał Pan złomić/ fkaźić/ á zniřczyć fceptrum á kroleftwo onego frogiego krolá/ á onego okrutnego poborcę/ iáko go tu Prorok zowie/ Czártá á fprzećwniká náłzego *RejPos* 15v; A tu fie vcź nędzny człowiecze/ iáko małz vydź onego okrutnego poborcę czártá fprofnego/ á onego okrutnego Celárzá fwiátá tego *RejPos* 19; Tu iuź wiefz/ [...] iż ieft ftárta głowá onego okrutnego wężá/ który iefzcze w Ráiu pokáłał przodki náłze *RejPos* [108]v; Otho iuź położon ná ten czás rowno z zyemiá on okrutny mocarz á mocny zbroynik on czárt okrutny. *RejPos* 305v, 17, 19 [2 r.], 20 [2 r.], 54, 70v (33); A ieft práwie podobne [słowo boże] ku źiárnu onemu/ Co pádło podle drogi ptakom ku zbieraniu: Bo Szátan okrutny ptak ten ie z nas wybiera *ArtKanc* KI8, CI7; *SzarzRyt* A2.

W charakterystycznych połączeniach: okrutny(-e) cesarz świata tego, faraon, Golijarz (2), harcownik, Herod hetman (3), lew (2), mocarz, pan (3), ptak, poborca (6), smok (6), wąż (3), wilk (6), wojsko, zbrojnik.

Wyrażenia: »okrutny kat, oprawca« [szyk 2:2] (3:1): Potym mi vkázował rozność światá wżego/ A nád káždą kráiną kátá okrutnego *RejWiz* 170v; iż małz przyść ná takie frogie dekretá Páná fwego/ á w ręce thego oprawce thák okrutnego. *RejPos* [249]v, [249]v, 328.

»okrutny morderca« (2): Niech słucha przeštrogí Aniołow to ieft káplanow Bożych/ [...] ktorzy nas od Herodow chytrych Heretykow/ okrutnych mordercow Dyabłow/ y sieci ich/ to ieft grzechow przeštrzegáią *SkarŻyw* 28; *LatHar* 349.

»okrutne piekło« (1): Przed ktorego [*Boga*] możnością drży ząwždy okrutne piekło *ArtKanc* 17.

»okrutny sprzeciwnik« (2): vpadáci pewnie ząwždy temu okrutnemu íprzeciwnikowi náłzemu pod nogámi náłzemi/ gdyż mamy po łobie onego Hetmáná nań frogiego *RejAp* 103; *RejPos* 75.

c) Z metonimicznym określeniem człowieka (28) : *HistAl* F7; Zetrzy złołniká tego to okrutne rámyę. *LubPs* C3, hh3v; *Leop Eccli* 13/15; Okrutnyć ieft gniew/ á gwałtowna popędliwość *BibRadz Prov* 27/4; *BudBib 2.Mach* 4/25; Ale požądliwości ludzkie nienáfycone/ á frogie y okrutne popędliwości ferdeczne/ ípráwuia to/ iż y pokoiu ták iáko przyłtoi bronić [...] niemożemy. *ModrzBaz* 101v; Nieprzyjacielską okroć myśl okrutną *KochPs* 208; rátuycie z Pogańłkiey okrutny frogości. *CzahTr* E4.

Wyrażenia: »okrutne(-a) ręce(-ka)« [szyk 8:5] (13): Iezu ktorys potym rękoma okrutnemi policzki bić/ włofy y brodę wyrwać dopuścił. łmi. łie nad nami. *TarDuch* [C4]; *LubPs* 13, Y3v; Iełzczę mury ná ziemi leżą powálone/ Y polá do tey doby pułtyniámi łtoia/ Znáki mieczá Graeckiego/ y okrutney ręki. *KochOdpr* B4; *KochPs* 159; *ReszHoz* 138; *GórnTroas* 24, 39; *KochFrag* 25; *LatHar* 452; *SiebRozmyśl* Hv, H2; *SkarKaz* 610a.

»okrutne serce« [szyk 4:2] (6): Czo zá žal ma ferce człowieká wiernego/ gdy zna nád łobą przełładowánie złych á niewiernych ludzi ktorzi fercem okrutnym przełładuią go *LubPs* bb2 marg; [*mężczyzna*] vmie ták wzdychác/ vmie ták płákác/ iż onym zwyciężyłby naiokrutnieyfe ferce. *GórnDworz* Bb3v; *RejPos* 106v; *SkarŻyw* 165; *CzechEp* 164; Máłe złe nie náfyći ferca okrutného. *GórnTroas* 61.

Przen (28) : A bys obaczył iákie to okrutne tłúszcze około ciebie łą [...]. Abowiem wołáią ná cię ony tłúszcze fáłzywych náuk *RejPos* 68v; *KochEpitCat* 110; *Plecza*/ co złotem/ karmifz łię y żyiefz/ A prze ieden zyłk/ wielem trołk myłł bijełz/ Idź precz/ okrutna *GrabowSet* V3; obawiam łię łakomych y okrutnych duchownych zboycow. *LatHar* 241.

Wyrażenie: »okrutny nieprzyjaciel, (s)przeciwnik« (4:2): Iż tho miał być zbáwiciel á odkupiciel wżego narodu ludzkiego/ z mocy okrutnych nieprzyjaciół/ to ieft/ Grzechu/ Smierci/ Czártá/ y Piekłá wiecznego. *RejPos* 55; iż żadna moc [...] ciebie wyrwác nie może s ták frogiego obłádenia twoiego/ á s thák mocnych á okrutnych íprzeciwnikow twoich *RejPos* 196v, A4 [2 r.], A4v, 16.

a) O personifikowanej śmierci (16) : widzifz iáko łiecez/ Tá okrutna potworá márníe nędzne ludzi/ A przed tą łzpetną kołá nikt łie nie wylúdzi. *RejWiz* 96; Stoi y on okrutny Rzymiánin nád tobą oná łmierć twoia frogá *RejPos* 196; Prze cię okrutny dżiwie/ ieft odcięta Náđzieia *GrabowSet* D3v.

Wyrażenie: »śmierć okrutna« [szyk 8:5] (13): Vърzał młodyzieniec z gory/ á śmierć okrutna rozmaíte ftany morduię *RejWiz* A6v, 109v; *RejPos* 81, 87, 110v; *PaprPan* M; Iuż mi ná łzyię prawie śmierć okrutna była Swé nie vchronné sídlá wrzuciła. *KochPs* 175, 117; *KochFr* 53; *KochPieś* 1; *KochTarn* 78; *PudłFr* 36; *ArtKanc* R17.

Szereg: »zły a okrutny« (1): Iż s ftanę lie śmiercią twoią zła á okrutna śmierci/ któraś niłzczyłá á káziłá marnie narod ludu moiego *RejPos* 87.

b) *W antropomorfizowanym opisie gry w szachy* (1) : Wzięto Rycerzá zátym s łzáchownice [...]. A Báby przedlię pusčili w zagony/ Morduią/ biyą/ okrutne złe żony. *KochSz* B4v.

α. *W funkcji rzeczownika* (8) : Nigdy nie bądź przy okrutnym/ Ktoryć zły przyacięlom łwym *BierEz* 14; *LubPs* ee2v; *BibRadz* II 143d marg; Y oddałz niepobożnym ich niepráwości/ A okrutni będą twéy łyći łrogości. *KochPs* 142.

W połączeniach szeregowych (3): *BielKron* 93; Tákże też gwałtownik/ á w gniewie okrutny/ y krwie prágnący/ y morderz/ nie będzie mógł dziatkam łwoiem łtanowić praw ćichości/ wkładności/ y ku ludziám łkłonności *ModrzBaz* 11v; Włzytkim też rokołfznikom łwieckim/ y ludzióm niemiłosięrnym: pod hiłtoryą bogaczá onego/ wiecznym zginieniem grozi/ iáko y włzytkim łákomym okrutnym/ niecierpliwym *NiemObr* 114.

Jako ostatni człón we współrzędnym połączeniu wieloczłonowym »i inszy okrutni« (1): Licemięnici, nauczeni y inłzy okrutni myłlili aby mię zabili. *WróbŻółt* O.

a. *Barbarzyński, niecywilizowany* (1) : Iężeli á modlili się Pánu/ áby iuż wiecey w tákowe nędze nie vpadáli/ [...] á iłzby tełz nie byli narodom Bogá bluzniącym/ y okrutnym [*blasphemis et barbaris*] poddawáni. *BudBib* 2.Mach 10/4.

2. *O zwierzętach: taki, który może zabić człowieka; najczęściej: krwiożerczy lub dziki, nieokiełznany; ferox* *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *ferus, truculentus* *Mącz*, *Cn*; *crudelis* *HistAl*, *Cn*; *saevus* *Vulg*, *Cn*; *beluinus, exsecrabilis, rigidus* *Mącz*; *immanis* *Modrz*; *feralis* *Cn* (87) : *FalZioł* IV 12a; Gdi iuż kłiężyc począł łwiećić/ náłichmiał z wielką nawałnością niedzwiatkowie [*scorpiones*] okrutni/ á bárzo wielcy poczęli do onego ieziorá przychodzić *HistAl* H6, A8v, K8; Puści łrodze ná ciálá ich okrutne robaki *LubPs* hh4, X6; Wąż okrutny máło go w koło nie otoczył *RejWiz* 126v; *Leop Eccli* 12/13; *RejZwierz* 43; *BibRadz* II 138b marg; Ofadzili łtraż około tey łkory Smoká/ s ktorego páłzcżęki ogień záváždy pałáł/ ofadzili też dwa Byki okrutne/ ktorym ogień z gęby łzedł *BielKron* 54, 20v, 24; *Mącz* 124d [2 r.], 455a; *RejAp* Ffv; W tym ogrodzie ięłłci ieden Lew okrutny/ ktory lie tám miedzy drzewy chowa á włzytkie tám wchodzące zábija *HistRzym* 103v, 117v, 132v; *RejPos* 127 [2r.]; *RejZwierz* 166, 263; *BielSpr* 45; *WierKróc* A2v; *KochPs* 121; *SkarŻyw* 187; *WisznTr* 9; *Calep* 128a, 414b; *LatHar* [+9]; Z ktorych [*zabitych stryjów*] ciál Myłzy okrutne wzbudzone. Skazały ná śmierć Poplá, dzieći, zonę. *KlonKr* B2v, B2v; *SapEpit* [B2]v. [Cf też znacz. 1. *BielKron* 105v.]

W połączeniach szeregowych (4): *BibRadz* I 113d marg; Był ten Bucefal przywiedzyon z Indyey/ źwirzę mocne/ okrutne/ á łtráźliwie/ ná kłtałt koniá *BielKron* 122v; *Leorigidus* *Srogi*/ ogromny/ álbo okrutny lew. *Mącz* 356b; *CzechEp* 371.

W porównaniach (10): *WróbŻółt* E5v; *HistAl* K6v; *LubPs* P6 marg; A tą náuką odwodzi człowieká aby nie żył iáko okrutne źwierzętá. *BibRadz* I 5c marg; Pámiętay *Attilá* żeś człowiek/ obáčz lie iż nie

człowieczeńskie czynisz? ále iáko Smok okrutny ludzi mordujesz? *BielKron* 298, 54; Nieprzyjaciel mój/ iáko lew okrutny/ Szuka méy dufze/ áby iá mogł zgładzić. *KochPs* 9; *ArtKanc* D9v; *LatHar* 291; *SkarKazSej* 679b.

W charakterystycznych połączeniach: *okrutny(-a, -e) bazyliszek, Bucefal, byk, gadzina, koń (3), lew (lwa szczenię) (18), myszy (2), pies, robaki, smok (8), tygrys, wąż (2), wieprz.*

Wyrażenia: »bestyja okrutna« = *bestia saeva Vulg; bellua immanis Modrz* [szyk 6:3] (9): Iako Alexander [...] nálażł zamek niezwyčný/ y okrutne beście Ippotamy y iníże/ ktore pożerały Ricerze iego. *HistAl* H5, H5v, H6v; *LubPs* gg5; *Leop Sap* 12/9; Kupno pile ták rownie poczytha/ iáko naiem niewiáły nierządney ábowiem pies ieft beśtya nieczyfta/ okrutna y nie powśiągliwa w nieczyftocie *BibRadz* I 113d marg; *LeopPrzep* 14; *ModrzBaz* 6; Moyzeż w czwartych księgách fwych powiádał/ [...] że Pan Bóg dla grzechów náłżych miał przepuścić ná nas kły beśtyi okrutnych *OrzJan* 27.

»okrutne(-y) zwi(e)rz(ę)« = *fera crudelis HistAl; animal exsecrabile Mącz* [szyk 20:8] (28): *FalZioł* IV 35c, 52a; *GlabGad* E6v, P3; *HistAl* G6, G8v, H4, K6v; *LubPs* G4v, P6 marg, gg5; *BibRadz* I 5c marg; *BielKron* 122v; Tigris feris cunctis truculenta, Okrutnieyże zwierzę między wżemi zwierzęty. *Mącz* 467b, 24b, 363d; A gdy Páłtyrz nic nie ma prawego Páłtyrzá/ Y owżem obyczáie okrutne Zwierzá. Temu nielza iedno wziąć z tytułem dochody *Prot* D3; *GórnDworz* Ffv; [Anioł] doniośł go [proroka] y połtháwił go nád iáłkinią oną gdzie Dániel między lwy siedział/ y nákarcił onego wiernego łługę Páńkiego/ y ony okrutne żwirzeta około niego. *RejPos* 127, 247; A to byli tácy mocarze że sie ze lwy/ s fmoki/ y z inemi okrutnemi żwirzety łamali á bijáli. *RejZwierc* 62v; *ModrzBaz* 35, 143v; *WerGość* 257; *GórnTroas* 42, 70; *LatHar* 271; *PowodPr* 17.

Szeregi: »dziki a okrutny« (2): *Bellua, Bestia, Dzikie á okrutne fwierzę. Mącz* 24b; *ModrzBaz* 143v.

»nieuśmierzony, okrutny« (1): Tych czáfów Kxiążę s Kápádociey przywiódł iednego koniá nie wfmierzonego/ barzo okrutnego *HistAl* A8.

»srogi a okrutny« (1): Iużby sie było nigdy nie nálażło áni obráło żadne frozłże á okrutnieyże żwirzē/ iáko ieft frogie a okrutne przyrodzenie tego náłżego nędznego narodu ludzkiego. *RejPos* 247. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

Przen (5) : Thákżec sie też zázwdy dzyeie nád tobą moy miły wierny człowiecze/ choći sie zda że siedził między okrutnemi lwy wćifnienia fwego/ iż siedził iuż w ofstatecznym vpadku á zginieniu swoim *RejPos* 127.

Wyrażenie: »okrutne zwierzę« [szyk 2:1] (3): *BielKron* 147; Człowiek fwolny naokrutnieyże zwierzę. *GórnRozm* A4v marg, A4v.

a) W opisie gwiazdozbioru noszącego nazwę zwierzęcia (1) : (nagł) Kłęczen. (-) Nie dáleko téy głowy okrutnego wężá/ Widác żáłofny wyraz pokłękłego mężá. *KochPhaen* 3.

3. Powodujący cierpienia, związany z zadawaniem lub odczuwaniem cierpień; *crudelis Miech, Mącz, Modrz, JanStat; acerbus Vulg, Mącz; atrox, immanis Mącz, Modrz; dirus Mącz, Calep; cruentus, horrendus Miech; asper crudus, ferox, taeter, tristis, tyrannicus Mącz; saevus JanStat* (342) : PO Iezufa miłego okrutny v biczowaniju ij frototny^m vkoronowamju żydowie nieśczęńnij przywiédli zafię [...] miłego pana Iezufa ku Pilátowi. *OpecŻyw* 129, [79], 85v, 106v, 115, 146v; *OpecŻywList* Cv;

OpecŻywSandR n1b 4, 4v; Iezu ienżes okrutne y krwawe obrzezanie na młodziuchnem cieie cirpiał. łmiłny [!] fie nad nami. *TarDuch* B, C4v; *FalZioł* V 45v; *MiechGlab* 4, 14; *RejPs* 117v; *RejJóz* N8; *HistAl* G6; Boć to jest okrutna servitus nie tylko nagrodzenia krzywdy nie mieć od IchM, ale też ani tej pociechy, aby nam ukazali słusznie, że jej nie mamy. *Diar* 45; *LubPs Gw*, T6v; *RejWiz* 189v; *Leop* 3.*Mach* 4 arg; Symoná Hetmáná Ierozolimskiego po rynku zá łzyię w powrozye wodzono/ zádawáiąc mu rány okrutne áż do śmierci. *BielKron* 147v, 91 marg, 103v, 146, 163, 178v; Tyranm Okrutne bełpráwne pánowánie. *Mącz* 471b, 2b, 89d, 124d, 465d, 471b, 476b; *SienLek* 5v; iáko wielekroć Pan záwždy karał niepoślufzne łłowu swoiemu okrutnemi mormi/ dziwnemi á łrogimi łmierciámi *RejAp* 59v; Bo włpomni też łobie onę Zuzánnę/ ktora byłá wciłniona okrutná potwarzá á okrutnym á niełpráwiedliwym łádem w niewinnołci łwoiey *RejPos* 127; ábowiem pewnie wiedz [...]/ iż cie łroga liczbá á pewná/ á okrutná pomłtá nie minie/ zá ty márne á łwowlne łzáfárlwá twoie. *RejPos* 193, 30v, 45v [2 r.], 192v, 256v, 260; *KuczbKat* 325, 330; A iż był okrutnym łrędem záráżony/ iechał do niego nábráwłzy złotá/ łzat/ y inych klenotow/ prózác go áby go vzdrowił. *RejZwierc* 64; A wždy pátrż iż mułiáłá przemoc łpráwiedliwoł miłofierdzieieigo/ że iedał ná łrogi mord á ná okrutne rołtárgnienie. *RejZwierc* 258v, 154; *BiałKaz* H3, K3; *ModrzBaz* 107v, 141; *KochPs* 60, 66; *SkarŻyw* 46, 373, 452; *StryjKron* 71, 707; Począł go dyabeł do tego przywodzić/ áby włáfnego oyca zábił. Ale gdy on rzeczy ták okrutney obiecáć niechciáł/ odmienił dyabeł onę próbę w rzecz łácnieyłzá y rołkołznieyłzá *WerGołc* 255; W Dzień okrutney przygody ia człowiek łtrapiony/ Smętnie oczy podnołżę/ pátrząc ná włze łtrony/ Spodźiewáiąc fie rátkunku *WisznTr* 28; *KochPieł* 28; *Calep* 328a; *Phil* E2; *GórnTroas* 69; *LatHar* 291, 317, 515; ACzkołwiek práwo ták nowęgo iáko łtáregó zakonu/ té kótrzy bráciá zábiáią/ y inłże okrutné wczynki czynią/ łrogo karze y potępia *SarnStat* 595, 609, 1171; *SiebRozmyłł* I2v; *KmitaSpit* C2; *GosłCast* 73.

W połączeniu z rzeczownikami oznaczającymi przedmioty (25): *BierRaj* 18; *OpecŻyw* 133v, 141; Iezu ktorys ná łlodłze ręczę y nogi okrutnemi gwozdzmi z wielkiem krwie wylaniem przedziurkować dopułcił. *TarDuch* C5v; *Crudus ensis*, [...] Okrutny á skrwáwiony miecz. *Mącz* 69b; Pátrżayże áno fie zwiełiá niłko oná łwięta głowá iego/ łrodze ćirniem okrutnym zbdzyona á zrániona *RejPos* [105]v; Pátrżayże iáko fie łwieci on łwięty bok iego okrutná włóczniá przebity *RejPos* [105]v, 47, 47v, 75, 75v, 103v (12); Pothym kazano zbudowác piecz wielki/ y nápalic ogieñ wielki/ támże onych trzech młodzięncow łrodze wrzuczono w on okrutny pięc rołpalony *RejZwierc* 205, 263; Pánie Iezu Kryłte/ kiedył łzedł z onym okrutnym krzyżem/ kótryc oni złołliwi kátowie ná twoie náłwiętlzé rámioná włóżyli *SiebRozmyłł* D2v, H4, I3v [2 r.], Kv; *KmitaSpit* C5v.

W połączeniach szeregowych (6): iż vrząd iego [tj. kata] zda łye być lekki/ łprołny/ okrutny/ á krwáwy. *GroicPorz* g4v; *Nefarium*, *nefandum*, *detestabile*, *infestum* et *immane scelus*, *Niesłáchetny*/ niecnotliwy/ okrutny/ łotrowski wczinek. *Mącz* 371b, 2b, 443c; *RejAp* 105v, 142v.

W porównaniach (2): Iż dułzyczká náłzá wytárgnęłá fie iáko ptáfek z okrutnego łidłá onych łrogich łowcow *RejPos* 75v; O nád śmierć okrutnieyłzy łpołób kóncá twęgo *GórnTroas* 53.

W charakterystycznych połączeniach: *okrutne(-y, -a)* (po)bicie (2), (u)biczowanie (5), (u)burzenie (2), choroba, cim, czas, czerwona niemoc, doległóść, droga, drzewo (krzyżowe) (5), dziwowanie, febra, g(w)ozdż (4), jarzmo, krzyż (5), łáncuch (2), miecz, moc, mor, obrzezanie, panowanie (2), piec (2),

plaga, poimowanie, pokuta, policzek (2), pomsta (7), postępek, potępienie, potwarz, powietrze, przedanie, przedsięwzięcie, przygoda (3), przywiązanie, rana (2), razy roztargnienie, skłocie, szczęście, trąd (2), uchwycenie (2), ujęcie członka, uczynek (8), ukrzyżowanie, upadek, urząd włocznia, wojowanie, wrzoci, zarażenie, zimnica, zwycięstwo, żelazo.

Wyrażenia: »okrutne(-a) karanie (a. karność, a. skaranie), kaźń« = *atrox poena* *Modrz* [szyk 6:2] (4:4): *MurzHist* H4; *GliczKsiąż* F8v; *Włzak*że thák okrutne karanie cudzołożnikow/ Duchowne y Mieyłkie Práwo nieiáko všmierzyło *GroicPorz* kk4; Tákci on grubego narodu Krol/ okrutnym á nowym łędźiego łkaraniem/ zábieżał temu/ áby łię ná potym żaden łędźia niedopuścił przedárowác. *ModrzBaz* 88v; *ArtKanc* 118; *GórnRozm* 13 [2 r.]; *KlonWor* 41.

»okrutne katowanie (a. skatowanie)« (2): Ná cíele okrutne ná wżyftkich członkách łkatowanie. *LatHar* 671, 258.

»okrutna krzywda« (1): Wiem ia práwi iż macie łlufzną przyczynę gniewu/ ná mężá mego/ bo to zádziáłá okrutnemi á nieznołnemi krzywdámi/ ktoremi was trapił *GórnDworz* Y3.

»okrutna(-e) męka (a. umęczenie), (u)dręczenie« [szyk 48:17] (61:4): aletz ciało moje za wás będzie na łmiertz ij na okrutną mękę wydáné *OpecŻyw* 93, [57]v, [79]v, [80] [3r.], 87v, 89v (12); *TarDuch* D3; A iuz łnadz miły pánie [...] wyzwol nas łták okrutnego vdręczenia náłłego zwielkicy łłczodrobliwołci twoiey. *RejPs* 119; *SeklKat* O3; *RejKup* Eev; Pytaligo tedy łtrałżąc go iefli by się tész na onem swiecie mąk ciełżkich niebał/ [...] A on rzékł ku iemu Toc ifta rzecz iefł/ iżeć iá daleko okrutnieifzego dręczenia czekám *MurzHist* P4v, F2; *LubPs* Z4; *GroicPorz* hh2; *KrowObr* 49v; *RejWiz* 164; Piłat tedy ty rzeczy piłá do Rzymá Cełárzowi Tyberyułowi/ o vmęczeniu Páná Kryłtułowym okrutnym *BielKron* 140v; Vpiekli potym piekárkę s Kráková y Kliczowłką ziemiánkę/ męką okrutną nowo wymyłłoną *BielKron* 419v, 419v marg; *Mącz* 69d; *RejAp* 30v, 31; A co tákich było Máriy/ ktore [...] dla páná Kriłtułá okrutnych mąk/ łrogięy/ á łthráłżliwey łmierci/ nicz łie nie bały *GórnDworz* Mm7v, Y3v, Ee8; A toć były przyczyny/ iż ten ták miłóściwy Pan nic nie łolguiąc temu łwemu ták miłemu łynowi/ wydał go dobrowolnie ná ták okrutne męki iego *RejPos* 104, 88, 103v, [105] [2 r.], [105]v, 106v [2r.], 107, 107v [2 r.]; *BiałKat* 198v; *SkarŻyw* 63, 76 marg, 300; *NiemObr* 4; *ArtKanc* D19, E4v; *Phil* G4; Prołżę cię przez one łromotne łłowá/ przez okrutne bićie/ y náde wizytko naokrutnieyłże męki/ ktoremi wżyłscy twoi nieprzyiáćiele nád tobá łię pałtwili/ żebył mię raczył wybáwić od włzelkich nieprzyiáćioł moich *LatHar* 291, 321, 521, 584, 643, 656; *KołakSzczęł* A4; *WujNT* 22; *SiebRozmyłł* B3, B3v, C, D3v [2 r.], H2v; *KlonWor* 42.

»okrutne(-y) mężobojstwo, mord(erstwo)« = *trucidatio* *Mącz* [szyk 2:2] (2:2): Paweł Zripyna pogymani o mążoboyłthwo okrutne, ktore nad gołpodinya dwa [...] yełth popelnyłł *LibMal* 1543/76; *Mącz* 467b; *RejPos* 56v; Powiedz gniew o Bogini záiátrzenia tego/ Co zá przyczyná mordu záwłże okrutnego. *KmitaSpit* A2.

»okrutne(-a) (jest) niewolstwo (a. niewola)« = *barbarica a. crudelissima servitus* *Modrz* [szyk 4:1] (5): *BibRadz* I 191b marg; *RejPos* 103; Bo y w Egipcćie okrutnym niewolłtwem vtrapieni byli *ModrzBaz* 105v, 88v; *PowodPr* 71.

»okrutne piekło« (1): Połrzy mię/ niechay zginęł/ z niewinną mą ręką/ Bo łye y okrutného piekłá z iego męką Nieboię *ZawJeft* 31.

»okrutne przenaśladowanie« (1): A gdy nąstáło ono okrutne przenaśladowanie Dyoklecyaná/ y Máximianá [...] one pániénki [...] prosiły Páná Bogá y fwego oblubieńcá Iezuía/ áby ie do kroleństwá fwego wziąć raczył. *SkarŻyw* 179.

»okrutna (jest) śmierć, zginienie« [szyk 44:18] (61:1): Niechátz iá pirwey vmrę niźli ty cirpietz będzieś/ abych niewidziála myma oczyma takowé twé żalóci ij okrutné śmierci *OpecŻyw* 81, 28, 89v, 100v [2r.], 104v, 114 (15); *OpecŻywSandR nlb* 4v; Iezu ktoris dla ítrachu okrotnej śmierci modłacz fie Krew z pothem z fiebie wypuśczał. *TarDuch* C, D4v; *SeklKat* Y; *MurzHist* N, V; *Diar* 70; *GroicPorz* cc3; A Pan mowi: nie zábijay mężá niewinnego/ Nie íkázuy ná śmierć okrutną człowieká dobrego. *KochZuz* A4v; *BielKron* 398; Proponere mortem acerbam, Okrutną śmiercią komu grozić. *Mqcz* 311c, 2b; *GórnDworz* Bb2; *HistRzym* 58v; Y táme wnet Pan powiedzyec raczył: Iż który mi te^{go} nie zdzierzy/ zápali fie gniew moy przeciwko iemu/ [...] á dam go ná okrutne zginienie *RejPos* 102, 2, 90v, 100 [2r.], 103, 104 (13); *KarnNap* E2v; kazał go Krol nie iulz ścinác/ ále oobliwá iáká á náokrutniejšą śmiercią zábic *SkarŻyw* 305, 285; Przez okrutną krzyżową śmierć twoię/ Wybaw nas Pánie Iezu. *LatHar* 341, 44, 54, 110, 242, 258 (10); *WysKaz* 44; *SiebRozmyśl* D2 [2 r.], E2, E3, H4v; Padł ná kámień co zdawná na vlicy leżał: Y táme go duch y żywot ná mieyfcu odbieżał. Zaden táme nie żáłował tey śmierci okrutney *KlonWor* 44.

»okrutna tyrannis« (2): okrutna táme [u *Wołochów*] v táme tych Ludzi Tyránnis/ z wielką niewolą zmiéřzana íelt. *OrzQuin* S3; *PaprUp* L2v.

»okrutne(-y) więzienie, taras« [szyk 9:1] (9:1): *RejPs* 130; *MurzHist* N; *BielKron* 219; ázařz Apořtołowie nie wychodzili z okrutnych á twárdych tárářów? *RejAp* 22v; *GórnDworz* Y7v; *RejPos* 19, 102, 193v; kiedy kto w iákim okrutnym więzieniu fiedzi/ w kthorym frogich mąk vżywa/ thedy Bogá proři áby mu rychley śmierć dał. *RejZwierc* 152; *SkarKaz* 386b.

Szeregi: »okrutny i bez lutości« (1): Iezuía miłego okrutné ij bez wfšelkié lutořci bicżowanijé. *OpecŻyw* 126.

»bolesny i okrutny« (1): Pocżwarte [spotkało Pana] bezmiernie boleřne y okrutne ćierniowey korony/ przez rozlicżnych kátów ręce/ ná řubtelną głowę Páná nářzego wćiřnienie/ y oney frogie rořkrwáwienie. *LatHar* 318.

»okrutny a niesłuchany« (1): Tetri crutiatus, Okrutne á Nieřlycháne męki. *Mqcz* 69d.

»okrutny a nieznořny« [szyk 1:1] (2): potym [Duńczykwowie] piřáli do Ceřárzá y Křiáżąt y do inych/ iż to nie bezprzyczyny vcżynili [tj. *wygnali króla*]/ iego nieznořne á okrutne vczynki thy go wygnały *BielKron* 199v; *GórnDworz* Y3.

»srogi a (i) okrutny« [szyk 9:2] (12): *GliczKsiąż* F8v; *LubPs* Z4; przyřłynąwfzy do Bárbáriej/ vmyřlił go trzymác w frogim/ á okrutnym więzieniu aż do śmierci. *GórnDworz* Y7v, Ee8; iáko okrutnikom/ ktorzy řá iáko ístrumentá zgořhowáni ná przeládowanie wiernych/ zořtáwiona teř froga á okrutna pomřtá á zapłátá ich. *RejPos* 27v, 170v, 181, 259v, 276v; *Phil* 02; *SiebRozmyśl* B4, I3v. [*Ponadto w połáczeniu szeregowym 1 r.*]

»strasřliwy a okrutny« (2): *MiechGlab* 5; Strářřliwe á okrutne przyřćie Tátárřkie było thego czařu do Polřki przez Ruřkie źemie *BielKron* 360v.

W przen (30) : O Iudálfu [...] czemu przez zamię pokoiu ij miłości/ zadawałs fynowi bożemu okrutną ranę śmierci *OpecŻyw* 106; który [czart] pánował á rościagał to łceptrum łwoie od początku łwiátá nád [!] narodem ludzkim/ [...] biorąc okrutny pobor á frogi podatek ze włzytkiey łzyrokości łwiáthá *RejPos* 15v, 17, 19; Który lud łwóy zych [*Egiptu*] wyrwał okrutnéy páłzczeki *KochPs* 199; me łerce z łkóry Wał okrutny rozbiia/ mężnie biiać z góry. *GołCast* 48.

W połączeniu z przenośnie użytymi nazwami przedmiotów (12): chocia kłobie przypuć żałobliwy głos tych którzy w okrutnych, okowách ku tobie wołaią *RejPs* 119; kładą na lud boży pęta wietłzé i okrutnieiłzé niłzli ié kiedy żydowie mieli *MurzNT* 56; iefli kto tu bez łáfki Bożey/ Pod tę kołę okrutną głowę łwą podłóży. *RejWiz* 83; A chcełzi tego bełpiecznieyłzym być/ ábył był práwym wczéłmkiem tey łwiętey męki iego/ á niełć połpołu z nim ten okrutny krzyż niewinney łmierci iego *RejPos* 107, 15; *RejZwierc* 188; Szabli okrutnéy/ pólóm włćieklým/ łwóm łrogim/ Obroń mié *KochPs* 31, 90; *KochPieł* 15; *GórnTroas* 27; BŁogolłáwié cié Páno z twoiéy ciérpliwóci/ Serce twoie nałwiéłzé/ y włzyłtkie wnéłtrłłci/ Któré ták był przeráłł okrutny miecz łrogi/ Gdy łię z tobą rozłtawał łynaczek twóy drogi *SiebRozmył* Hv, Gv.

Wyrażenia: »okrutne rozlanie (a. rozlewanie) krwi« (2): my ié [*królestwo Bożé*] łobie włtáwicznie tráciłmy [...]/ iefliłze nád námi nie będzeye miłofierdzya iego łwięte^{go} przez wiáre náłze á wznánie náłze/ á przez to ták okrutne rozłanie krwi tego iego miłego á ták wdzyęcznego łyná Pána y odku picielá [!] náłzego. *RejPos* 106v; á tj łię wtjm niełflułznjm y okrutnjm rozlewaniu krwi łług moich pohamowác niechcełz? *SkarŻyw* 81.

»okrutne więziéie« (2): *LubPs* bbv; wczýn ták iáko tu rołkázowác raczy ludowi łwemu w onym okrutnym więzieniu a w niebełpieczeńłtwie iego *RejPos* 158v.

a) *Z przenośnym okrełszeniem piekła (8)* : Iż iefli łie będzeye chceł wynołć zwolennik nád Miłtrzá/ á drugiego tákże powiedzeye zá łobą/ tedy obádwá iáko łlepi wpádną w on frogi á w on okrutny doł/ w kthorym iuż żadnego rátkunku áni żadnego náłzeyenia miłofierdzya nie będzeye. *RejPos* 170v.

Wyrażenia: »okrutna łmierz« (1): ożywiłł oné nędzná dułze łwoieł/ od oney wieczney á okrutney łmierci/ ná ktorą byłá łrodze łkazána od Bogá oycá twoiego. *RejPos* 109.

»okrutne więziéie« (6): kazano go wrzucić do wiecznych ciemnic/ á do wiecznego á do okrutnego więzienia *RejPos* 248, 19, 101, 103, 118v, [136].

Przen (6) : Okrutnałz to ná nas wędká á łrogi wrzod/ á nie iefł ten żaden ná łwicie/ áby łie tym łflułznie pochłubić mogł/ áby go thá márna pokułá nigdy rułzác nie miáłá. *RejPos* 72; Toć then[*Jezus*] miáł być wypułzczon á wygnan ná thę okrutną pułzczą tego złołliwego narodu ludzkiego/ ociáżony grzechy á złołciámi náłzemi. *RejPos* 103, [154].

W połączeniu szeregowym (1): Okrutny/ łzkodny/ ciéłzki niewłciágliwy Ogniu [*cielesnej żádzý*]/ dla ciébiem daleki zbáwienia *GrabowSet* H4v.

Wyrażenia: »okrutne panowanie« (1): Bo á ktore moze być okrutnieyłze pánowánie [*crudelior dominatio*]/ ktore tyráńłtwo łrołłze/ iáko gniew/ wałł/ záiátrzenie/ nieukrocone pożádliwóci/ prágnienie przewodzenia y chceł nieprzyłtoyne *ModrzBaz* 27.

»okrutne więzienie« (2): vbogi á nędzny człowiecze/ który ćirpiłz okrutnieyŝe więzyenie niżli ten błogofławiony Ian s. Dzyerzy cie w nędznym więzyeniu ten nikczemny ŝwiát/ w ktoreŝ ŝie dobrowolnie wdał/ folguiąc iemu. *RejPos* 10.

a. *O wyrokach, przekleństwach: których realizacja może spowodować cierpienia (27)* : Iezu ktorys okrutne żydowłkie głofy zgładz/ zgładz/ vkrzyżuy go wołaiące łyŝzał. łmi. ŝie nad nami. *TarDuch* [C4]v; *RejWiz* 121; *Leop* 3.*Mach* 4/4; Od thego czału Cefarz onę okrutną vchwałę przeciwko Krzeŝćíanom/ po wŝytkich kroleŝtwách chowaná/ w niwecz obrocił *BielKron* 288v, 148v; *Mącz* 89d; *RejAp* 162; A tu ŝie s tey Ewanyeliey pilnie vczyć mamy/ [...] iáka łroga pomŝtá vŝtáwicznie wiŝi nád námi/ y łrogyey łmierci náłzey/ y tego okrutnego łądu Páńłkiego *RejPos* 7v; Tu iuż Potym wiemy/ iáko z onego nieŝpráwiedliwego łkázania/ [...] był vbiczowan/ vpłwan/ vkoronowan: á Potym iáko nań wyłzłá oná okrutna ŝentenciá/ áby był rozbit ná krzyżu *RejPos* [105], 54v, 63v, 106 [2 r.], 109, 306v; Zleć wŝędy okrucieńłtwo/ ále ná okrutne ludži/ okrutnego potrzebá práwá. *GórnRozm* D3; *SkarKazSej* 700b.

W charakterystycznych połączeniach: okrutny(-a, -e) dekret (7), głofy, prawo (3), przeklinanie, sąd (7), sentencyja (2), statut, uchwała, wyrok (2).

Szeregi: »okrutny a krwawy« (1): ktorzy [...] vŝtawyły/ aby wolno człowiekowy człowieka zabyć y zapłacić go/ albo zaiednego więcey dać niż zadrugiego [...]. Y maia łobie zagrzech złęmac á całłowac ten okrutni á krwawy łtatut *SeklKat* 14.

»okrutny i (a) niesprawiedliwy« = *crudelis et iniustus JanStat* (3): Bo włpomni teŝ łobie onę Zuzánnę/ ktora była vcíłniona okrutną potwarzą á okrutnym á nieŝpráwiedliwym łądem w niewinnoŝci łwoiey *RejPos* 127; *SkarŻyw* 408; *SarnStat* 1118.

»srogia a okrutny« [*szyk* 3:1] (4): *RejPos* 163v, 276v; Pátrzayże tu moy miły brácie łrogięgo á okrutnego dekretu Páńłkiego zá niepołłufzeuŝłtwo złoŝciwych/ á zá vporne niedbánie głofu ięgo *RejZwierc* 256, 41.

»strasłliwy a okrutny« (1): tenŝe Krol vczyłnił wyrok łtraŝliwy á okrutny po wŝytkiey ziemi Perłkiey: aby wŝytkich ktorzy by łię ználi być Chrzeŝćíany zabyiano. *SkarŻyw* 305.

W przen (1) : A ty zápomniawŝy te^{go} wŝytkiego/ dobrowolnie záłię lezyełz w vpadek iáko ŝwinia we błoto/ á w ono przekłęcie łwoie/ á w ony okrutne Cyrográphy z dawná ná cię nápiłáne. *RejPos* 106v.

4. *Godny potępienia, napiętnowania, nagany, kary, niegodziwy, haniebny; abominandus, exsecrabilis, nefarius Mącz; faedus, indignus Cn (12)* : W krainie łwey włafney nie bezpiečno iełt przebywáć, gdzie niedoŝtatek iełt pokarmu y teŝ głod, ale okrutna rzecz iełt á zuchwałá iey odłtápić. *BielŻyw* 141; aby [...] łobie vwaŝył iako to iełt okrutny vczynek/ przyŝiac że łyn Boży i ięgo ŝwięta łprawda/ iełt błáđ i łáłŝerłtwo *MurzHist* C4v; Abominandus, detestatione dignus, Okrutny/ Haniebny/ który y łpominan być nie ma. *Mącz* 263c, 244c, 363d; A zaŝ to nie okrutna rzecz iełt/ łpráwować tho imieniem wŝęy Rzeczypołłolitęy/ co Rzeczypołłolitá płuie? *OrzQuin* C3v; *RejPos* 100v; *WujJud* 242v; *CzechEp* 7.

W połączeniu szeregowym (1): KrowObr 203 *cf* *W przen*.

W przeni (3): Może tu iuż káždy wierny obatzyć twoię wielką/ okrutną/ y ftráfliwą flepotę/ iż ty z vporu/ s krnábrności/ y s fztzerey złości/ ięzykęs fwoy wywieśił/ naprzeciwno pánu Iezu Kryftułowi *KrowObr* 203; gdyż iuż nigdziey indzyey [...] żadnego inższego pewnieyższego rátkunku á lekárftwá ná then okrutny wrzod fwoy [*tj. grzech*] ználeść nie możełz/ iedno v tego Páná fwoiego. *RejPos* 327.

Fraza: »okrutne jest tyranstwo« (1): Abowiem ielźcze to frozłze á okrutnieyższe ielť tyrraństhwo/ zgwałcenie fzczyrey woley Pánńkiey niżli miecz/ od ktoregoby fie lała krew po ziemi *RejAp* 63.

5. *Straszny, przerażający, budzący grozę, okropny; dirus HistAl, Vulg, Mqcz; horribilis HistAl, Mqcz; tragicus Mqcz, Cn; angustiosus HistAl; atrox, cruentus, monstrosus, spurcus, taeter, trux, trupis Mqcz; immanis Calep (77) : FalZioł IV 33a; RejKup Hv; rozbili namioty na mieyfcu gdzie było Rynocefalów bárzo wiele/ ktorzy mieli fzyie podobne koniom y rogi wielkie/ zęby tákże/ á z gęby okrutne płomienie wypufzczáli. HistAl M6, A8, F6v, 13, 18; okrutna rzecz ielť/ wpaść wręce Boga żywé⁶⁰/ ktory to głos íście nieiednego niewymownie przełtrzałył/ a zaiťte się ielť czego lekac. *MurzHist* F4v, D4, L3, M2, Ov, T4v; *LubPs* F2, G4v, gg2v; *RejWiz* 109v; *Leop Sap* 3/19, *Ier* 16/10; *BielKron* 295; o którey [*Meduzie*] Poetowie powiedáyá żeby miałto włofów węże ná głowie miałá mieć/ y ktemu okrutną twars. *Mqcz* 147b; *Monstrosissima bestia Szkáráda/ okrutna. Mqcz* 231c, 19b, 120d, 145c, 158b, 320c (12); iż wnet fmok okrutny á wielki vkazał fie ná niebie/ chcąc y onę niewiáľtę vľtráfzyć/ y onego fyná iey poźrzyć. *RejAp* 100, 23, 152v; Náľazł fie wnet Hethman woýfku żydowfkiemu máľuczki Dawidek/ ktory zábił onego okrutnego Goliafzá/ ktory bluźnił imię Pánńkie. *RejPos* 167, A4v, 2, 2v, 18v, 39v (13); potym poczęły z niebá pádác okrutne łyfkáwice/ trzáfkáwice/ y pioruny/ ták iż iuż oni ludzie nápoły byli pozdycháli od ftráchu *RejZwierc* 9; Wiárą Noe pływał po onych okrutnoľciach gľębokich czáfu fregości onego pothopu okrutnego. *RejZwierc* 128v, 47v, 157, 192v, 265v; *BielSpr* 62; *ArtKanc* Śll; *Calep* [507]a; Gdyľmy rozumieli/ że nie okrutnieyżżego Nie miały oczy widzieć nád śmierć przelławnęgo Hektorá/ oto vźrzá coś ielźcze frozłżęgo. *GórnTroas* 53; *GrabowSet* V v; Słóńce/ ktore vwefela świáťľościá fwoiá bárzo wdźięczną człowieká/ záľmucone zoľtánie/ y plákác nieiáko bęďzie/ niezwyčáynemi odmiány y okrutnemi bárzo znáki ludźie do ľmutku przywodząc. *SkarKaz* 5a; *PaxLiz* Bv.*

W porównaniu (1): Nie ták okrutny Ogień piorunowy Z ftráfznych łyfkáwic/ Gdy ná świáť furowy Gromy fwé miece/ Iáko twoie ftrzáły *GosłCast* 40.

W charakterystycznych połączeniach: okrutne(-y, -a) baľwany, burda, burzki morskie, człowiek, dziw morski, kłátwá, las, list, łeb, łyskawice, morze, obrzym (4), odpowiedź, ogień piorunowy, płomienie, potop, powieść, pustynia, puszcza, rogi, ryba, skończenie, słowa (2), smok, twarz (2), uczynek, upadek (3), widzenie, wzgląd, zginienie, znaki.

Wyrażenie: »okrutne pojrzenie, wzrok« (1:1): On nazaiutrz [...] okrutnym poirzeniem począł po wfzyľtkim pogłáďác *MurzHist* T4; *Trux aspectus, Okrutny wzrok. Mqcz* 467b.

Szeregi: »srogi, (a) okrutny« [*szyk 3:1*] (4): *HistAl* F4; A ták tu Prorok świéty dwie rzeczy bárzo frogie á okrutne opowieda/ którymi miał być borzon á pfowan kościoł świéty *LubPs* A4; *Cruenta Vox et cruenta oratio, Okrutna á fropa powieść. Mqcz* 69c, 139a.

»strasźliwy a okrutny« [*szyk 2:1*] (2): okrutná a ftráfźliwá rzecz ielť wpaść wręce boga żywego. *MurzHist* Kv; *Cadaverosa forma. Stráźźliwá á okrutna twars by v trupá. Mqcz* 28d; *RejPos* 258v.

W przeni (7) : Itąd widzę/ że okrutné morze cieŹknie⁸⁰ gniewu iego/ wŹyŹtki Źwoie wiry i nawaŹności na moię głowę byŹtrze toczy MurzHist Lv, E4v; A za od Źlawnych męŹow nie moŹeŹ brać wzoru? Co przed tym za Oyczyznę [!] gárdŹa Źwe waŹyli [...]? A drudzy chcąc rátowác ŹaŹiady Źwe Źmutne/ SmiaŹym Źercem wŹkoczyli w przepáŹci okrutne. Prot D2; á my w tey łodzi/ [...] pŹyniem ieden za drugim/ po tym niebeŹpiecznym morzu [(tj. Źyciu)/ ktore wŹzytko záleie/ y poŹrze/ [...]] ále muŹi człowiek wciáz pędzić/ á náŹkakawŹy Źie po okrutnych weŹnach/ [...] náŹkoniec vthonąc GórnDworz H6v; RejPos 51; GrabowSet M3v; SkarKazSej 658b.

6. O intensywności, nasileniu jakiegoŹ stanu fizycznego i psychicznego, jakiejŹ czynności: bardzo nasilony, intensywny; zaciekły, gwałtowny; fortis, pestiferus HistAl; grandis, magnus, vehemens Vulg; iniquus, validus PolAnt; atrox, capitalis, dirus, exsecrabilis, maximus, robustus, saevus, taeter Mącz (162) :

a. O zjawiskach negatywnych (131) : *SeklWyzn a2v; RejŹóz K8; SeklKat Y2; KromRozm I Fv, M; Dla tego tedy/ i prze tę náŹę okrutną zakamionałóŹ/ ŹtworzycieŹ náŹ aby náŹ ielzcie niezatrącił [...]/ nawieŹził oto [...] człowieka iednego MurzHist B2v, A3v, D2, F4v, H, M3, N3, Q3v, Rv; iŹ gdi okrutną niemiłóŹ á nyeláŹkę przeciw Źobye oycá Źwego Herodá obaczyli/ [...] myŹlili mu teŹ Źle GliczKsiáz Gv; ZáwŹdym Źlychał przykre Źowá okrutne Źáyánye/ Od tych ktorzy około mnye myeli Źwe myelkánye. LubPs H2v; Boyazń Źrogyey Źmyerći ták myę ogámęŹá/ Strach z okrutnym drŹenym nádemną moc máyá LubPs N6v, E, V4 marg, aav, gg5; GroicPorz iiv; O Pánie Iezu KryŹtufie Synu Bogá Źywego/ Wyrwi twoie owietzki od tego báŹwochwálŹwá okrutnego. KrowObr 118, 145v; RejWiz 87, 159v, 169, 170, 181v; bo nigdy thák hániebny vczynek/ á thák okrutny grzech [grande piaculum] nieŹtał Źie w ludu IŹráelŹkim. Leop Iudic 20/6; á był okrutny głód w Sámáryiey, Leop 3.Reg 18/2, Deut 18/12, 2.Par 14/14, 1.Mach 8/4; VLixelá zacnego/ Penelope oná/ Iednego Krolá z Grekow/ cna poczciwa Źoná. Siedm lat bęŹąc w záłobie/ okrutney czekáŹá RejZwierz 47v; Obác teŹ nieprzyaicióŹy moię boć ich bárzo wiele/ á máią mię w okrutney nienáwiŹci. BibRadz Ps 25/19, Iud 14 arg; OrzRozm Cv; BielKron 357v marg; dobro poŹpolitę prze wnétrzną niezgodę/ OdnoŹi cięŹką záloŹć y okrutną Źzkodę. KochZg A2; Tanta vis avaritiae in animos eorum invaserat, TáŹ ye okrutne łákomŹtwo Źięło/ álbo táŹ Źie wielkiego łákomŹwá yęli. Mącz 473a; Flagrare invidia, Okrutną niełáŹkę y niezyczliwoŹć ludzká k Źobie znáć/ być w wielkiej nienawiŹci. Mącz 494d, 37d, 89d, 123d, 323c, 363d, 369d, 453a, 509a; Prot B4v; RejAp 14, 102v; wczym Źie biaŹymgłowam okrutna krzywdá dzieie/ ábowiem powiedziaŹes w.m. wczorá/ iŹ biaŹagłowá ielŹ nayniedoŹkonálŹze Źwirzę miedzy Źwirzety GórnDworz X5, Bb5, Ee4v; HistRzym 15v [2 r.]; Ktorj [Achab] gdy był dáŹ zábić Nabotá niewinnego o wŹaŹną winnicę iego/ tedy wpadł w okrutne rozgniewanie PánŹkie. RejPos 64; A on gdy bęŹdzye raczył wydrzeć was/ tedy wydrze z naokrutnieŹŹzey mocy y s káŹdego ŹprzećiwieŹŹwá Źwiátá tego RejPos 266v, 7 [2 r.], 26v, 75v, 98v, 101 v (16); táŹke teŹ poŹpołu s tym náŹtáŹá Źprofna pychá/ niepoboŹne łákomŹtwo/ Źrogie łupieŹtwo/ okrutna nieŹpráwiedliwoŹć/ táŹ iŹ Źie Źy leią niewinnych ludzi RejZwierc 70, 170v; PaprPan Eev; SkarJedn 303; Oczko 15; Y był táŹ Źrodze bity/ á w onym okrutnym bolu/ y męce/ áni Źię ruŹzył/ áni wołał/ áni Źękał. SkarŹyw 75; y innych ielŹ wiele/ ktorzy okrutny niewŹtyd dzieieŹŹyŹ KálwiniŹtow/ ktorzy przá/ iŹ Piotr Źwięty nigdy w Rzymie niebył/ potępiáią. SkarŹyw 602, 251; KochSz B; ReszPrz 35; WisznTr 31; KochPieŹ*

68; Abowiem náfze wízelákíe okrutne niepráwości/ záslużyły śmíerć, y íciemności *ArtKanc* D16v; Rácźże [...] fáłż okrutny złego Antykryftá zburzyć *ArtKanc* K19v, D17, L5v, M19v, S12; *GórnTroas* 49; *GrabowSet* N4v; *LatHar* 151; Bo dobrzy fię ráduią kiedy vmrzeć máią/ A źli/ gwałt/ Strách/ y trwoę okrutną miewią. *KoľakCath* C5v; A vplotfzy koronę z ćierznia ták ośtręgo/ Włóżyli mu ná głowę ziądu okrutnégo *SiebRozmyśl* H2v, D4, H2, I4v, Mv; Wźdy fię y bogow boyćie/ áby wam łzczęścili/ A nam tákíey okrutney klęfki nie życzyli. *KmitaSpit* C5; *SzarzRyt* A4v.

W połączeniu szeregowym (1): Vatinianum odium, Wielki/ okrutny/ nieprzeyednány gniew. *Mącz* 476c.

W charakterystycznych połączeniach: okrutne(-y, -e) bałwochwalstwo (2), bluźnierstwo, błąd (4), bol(eść) (16), brzemię, chciwość, chytróść, dług, drżenie, fałsz (2), głód (2), gniew (rozniewanie) (9), gorączka, grzech (4), jaj klęska, krzywda, łajanie (2), łakomstwo, matactwo, moc (4), nędza, niebezpieczeństwo, niełaska, niemilość, niepokój, nieprawość (4), nieprzyjaźń, niesprawiedliwość, nieszczęście, niewstyd, omierzenie, pobicie, porażka (2), prześladowanie, roznica, srogość (2), strach (7), swary, swawola, szkoda (2), troska, trwoga, uciśnienie, upad, upor, zakamioność, zamieszanie (2), złość (i) (złoczyństwo) (9), żalóść (żałoba) (4).

Szeregi: »ciężki i okrutny« (1): iż to tzińię y piłżę/ z wielkiem żalem y płátzem/ pátrząc ná thákowe cięfłkie y okrutne bałwochwálftwo w kościelech wálżych *KrowObr* 98.

»mocny a okrutny« (1): ábowiem ták bárzo mocne á okrutne było pobicie iż też flońce fię zácmiło/ nie chcąc względać ná ono wielkie wylanie krwi. *HistAl* C8v.

»okrutny, srogi« (1): A próżę cię przez ták boleśné vpádnienié/ y ták okrutną frogą boleść/ któráś miał przy onym frogim biczowaniu/ vchowayże mię vpadku duśznęgo y ćieleśnégo *SiebRozmyśl* C3v.

»okrutny a straszliwy« (1): OKrutná á łtráfzliwa ná ten czás była w Rzymie roznicá miedzy Senatem *BielKron* 130v.

»wielki a (i) okrutny« (5): Abowiem w ftárym y w pierwfzym kościele/ po Apośtolech/ prawdziwi y wierni krześcijanie ćierpieli wielkie y okrutne prześládownié. *KrowObr* 101; *OrzRozm* Tv; Dolor summus, Wielki okrutny ból. *Mącz* 431d, 471c; A nędzny naród żydowłki/ á wierny on lud Páńfki był w ten czás w wielkim á w okrutnym vćifnieniu *RejPos* 127. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

α. O walce: zaciekły, gwałtowny; pestiferus *HistAl*, validus *PolAnt*; atrox *Mącz* (17) : z obu ftron iednáko boiowáli/ thák że też przez trzy dni vftáwicznie okrutna walká trwála *HistAl* C8v; *RejZwierz* 47; *BibRadz* 2. *Mach* 12/11; łtoi bitwá okrutna chwilę/ polega z obu ftron ich niemáło *BielKron* 308, 61v, 456; *LeovPrzep* A3, C2; *Mącz* 19c, 207c; *OrzQuin* V3v; *BudBib* 2. *Mach* 12/11; WOynę okrutną łławię Pigmeolow máłych/ Ktorzy klęfkę popádli od Zorawiow śmiáłych. *KmitaSpit* A2; *CiekPotr* 63.

W charakterystycznych połączeniach: okrutna(-e) bitwa (7), potykanie, sieczka, walka (4), wojna (2).

Szeregi: »surowy a okrutny« (1): Pugna crudescit, Bitwá ym dáley tym łurowłza/ a okrutnieyřza. *Mącz* 69c.

»wielki a okrutny« (1): Drugie miáftá łá łobie wolne/ co ledwo y Cefárzá łá pośłufzni. Stey przyczyny wielkie á okrutne walki ták s łobá iáko z łwymi przełózonemi záwždy wiedli *BielKron* 281v.

Przen (1) : Tambyćie byli virzeli/ woinę okrutną a wátpliwą/ Z iednyi ftrony łtáł duch/ raica dobry/ z drugieí zdrádné ciało s łzatanłkiemi pomocami *MurzHist* M.

β. O truciznie: silnie działający (1) : Niechciał dálej łuchać on Tyran: ále przynieść okrutnego iádu y trucizny kazał/ áby ią pił Ian S. *SkarŻyw* 408.

b. O zjawiskach pozytywnych; vivus Mącz (4) : vivus amor Wielka okrutna miłość. *Mącz* 500d; Dziwnemi dowody pokázuią tho/ iáko muzyká okruthną moc ma/ vczynić z nas czo chce: y dla wiele przyczyn/ [...] rolkázuią iżbyłmy He iey iefzcze z dzyecińftwá vczyli *GórnDworz* H2, Aa8; Nie drzewiéy oká z niego [*królewna z Tezeusza*] chćiwégo łpuściłá/ Áz ognia nieobácznym łercem zachwyćilá. Który [...] rołpalił niebogę w okrutnéy miłości. *KochPam* 81.

c. O zjawiskach fizycznych, atmosferycznych (często z dodatkiem elementem: straszny); intolerabilis HistAl, Mącz; nimius, validus HistAl; immoderatus, intentissimus, procellosus (27) : Po ranu do poł dnia była okrutna mgła/ która drzewa y ziemię połzedziała *LudWieś* B3; Nátychmiáft gdy dziecię vpáđło ná ziemię sftáło łie okrutne grzmienie j gromy *HistAl* A6, B8, G3v; Wzrułłýłá łie włłýtká zyemyá okrutnym trzęłienyem *LubPs* E, E, M3v; Szum okrutny po łkálach/ kędy wody biežą/ Z oney gory wyłokiey *RejWiz* 177; *Leop Ps* 17/10; (*nagł*) Czás thák máłuiá. (–) CZás biežy ná Ieleniu/ w okrutney byłtrości *RejZwierz* 114v; *BielKron* 294v; Frigorum vis et hyems, Cięłskie okrutne žymná/ y mrozy. *Mącz* 160c; Ventus vehemens et immoderata tempestas, Wielki wiátr y okrutna niepogodá. *Mącz* 483d, 224c, 324a, 457b, 498b; *RejPos* 19v; *RejZwierc* 264v; *KochPhaen* 13; *KochPam* 85; *PudłFr* 50.

W połączeniu szeregowym (1): Nic niepogody morłkie, ktoremi žęglarze Stráłżá, že łą łmrodliwe, iádowite bárzo, Okrutne, y nieznołne, nie vczyniły mi Szkodliwego. *CiekPotr* 62.

W charakterystycznych połączeniach: okrutna(-y, -e) bystrość, drżenie, goręcość, grom, grzmienie, mgła (3), mroz (2), niepogoda (6), płomień, szum, trzęsienie (2), wiatry, zimno (4).

Szereg: »wielki, okrutny« (2): Intentissimum frigus vel gelu, Wielki okrutny mróz. *Mącz* 445b, 411á.

W przen (1) : Głos páńłki defzcze łeie/ głos páńłki gróm łrogi/ Y okrutné pobudza ná powietrzu trwogi *KochPs* 40.

Przen (1) : łtąd tełz wód tak wielká moc [*tj. gniew Boga*]/ áłz do dułze moiei przyłżłá/ A tołz iefł groblá odemnie przerwána/ ktorá mię przedtem od gwałtu powodzi a wyléwániá okrutnego/ łzczyćilá *MurzHist* L2.

7. O rozmiarach i ilości: wielki, liczny; abnormis, enormis, innumerus Mącz (15) : *RejJóz* B2; *RejWiz* 54, 84, 148v, 155; Scyronia saxa, Okrutna skálá opoczłfta. *Mącz* 376d, 253b; ktory to człowiek vczyniony z gory/ miał w lewey ręczę trzymáć miáłtho wielkie/ á w práwey okrutny kubek *GórnDworz* li3; *RejZwierc* 174v; *GórnTroas* 36; Więć kámieniem okrutnym/ on duży niecnotá/ Zawalał drzwi do iámy/ y do chlewá wrotá. *KlonWor* 22.

W charakterystycznych połączeniach: okrutne(-y, -a) imienie, kamień (2), kubek, kupa, ogień, płomienie, skała (2), studnia, stworzenie, sulica.

Wyrażenie: »okrutna wielkość« = mira magnitudo HistAl, moles gigantum Mącz (2): W ten czás potym Alexander przykazał áby ná thym mieyłcu łłup mármurowy okrutney wielkołci był połtáwion *HistAl* K5v; *Mącz* 229b.

Szereg: »okrutny, wielki« [szyk 1:1] (2): *Mącz* 250b; gdym wgraniczy y za frimarkiem iakim mogłby Lezaisk suo tempore in patrimonium obrocie tak żeby miał społem okrutne imienie wielkie *ActReg.* 80.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (9) : *Immanis*, okrutny *BartBydg* 72b; *Mącz* 120d, 207d, 364a, 467b; *Atrox* – *Srogy*. Okrutny. *Calep* 111a, 272b, 413a, 937a.

Synonimy: 1., 2., 3., 5., 6. *srogi*; 1. *nieludzki, nielutościwy, niemiłosierny, surowy, złościwy, złośliwy, zły*; 1.a. *barbarski*; 2. *dziki, nieokrocony, nieuśmierzony*; 5. *okropny, straszliwy, straszny*; 6. *ciężki, mocny, wielki*.

Cf [OKRUCIEŃSKI], OKRUTNIK

LWil